

კონკურენტული გარემოს განვითარების მაჩვენებლები მსოფლიო მართვის ინდიკატორების მიხედვით

ნაზირა კაკულია
ეკონომიკის დოქტორი, ასიცირებული-პროფესორი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ტელ: +995599 16 05 02
Nazira.kakulia@tsu.ge

მალხაზ ჩიქობავა
ეკონომიკის დოქტორი, ასიცირებული-პროფესორი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ტელ: +995599 44 8536
malkhaz_chiqobava@tsu.ge

ნაშრომში მნიშვნელოვანი ყურადღება ეთმობა ინსტიტუციური განვითარების ინდიკატორების გამოკვლევას კონკურენტული გარემოს განვითარების დონის გათვალისწინებით.

კვლევის ფარგლებში ქვეყნის კონკურენტული გარემოს დონის შეფასება მოხდა საერთაშორისო ორგანიზაციების ინდიკატორების გამოყენებით.

მოდელის სახით არჩეული იქნა წრფივი მრავლობითი რეგრესია. მოდელის სპეციფიკაციის ეტაპზე მოხდა შემდეგი ცვლადების არჩევა:

შედეგობრივი ცვლადის სახით არჩეულ იქნა სახელმწიფო მმართველობის ინდიკატორები-Worldwide Governance Indicators (WGI)¹. მათ საფუძვლად უდევს 1990-იან წლებში დაწყებული მსოფლიო ბანკის კვლევები. აღნიშნული ინდიკატორები (ინდექსები) გაიანგარიშება 1996 წლიდან და თავდაპირველად ქვეყნდებოდა ორ წელიწადში ერთხელ, ხოლო 2002 წლიდან-ყოველწლიურად. ის მოიცავს მსოფლიოს 212 ქვეყანაში სახელმწიფო მმართველობის 6 ძირითად ასპექტს, რომელიც შემდეგ აგრეგირდება 6 ინდიკატორის სახით²:

¹ <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home>

² The Worldwide Governance Indicators, Methodology and Analytical Issues. Daniel Kaufmann Aart Kraay Massimo Mastruzzi. The World Bank Development Research Group. September 2010. გვ. 3-5.

1. მოქალაქეთა უფლებები და სახელმწიფო ორგანოების ანგარიშვალდებულება (voice and accountability)-ასახავს მოსახლეობის მიერ არჩევნებში მონაწილეობის უფლებას, მასმედიის თავისუფლებას და გამოხატვის თავისუფლებას;
2. პოლიტიკური სისტემის მდგრადობა და ძალადობის არარსებობა (political stability and absence of violence)-აფასებს რესპონდენტების მოლოდინებს პოლიტიკური სიტუაციის სტაბილურობის შესახებ;
3. სახელმწიფო მართვის ორგანოების ეფექტიანობა (government effectiveness)-ზომავს სახელმწიფოს მიერ გაწეული მომსახურების ხარისხს, სახელმწიფო სამსახურის დამოუკიდებლობას პოლიტიკური ზეწოლისგან, მთავრობის მიმართ ნდობას;
4. მარეგულირებელი ინსტიტუტების ხარისხი (regulatory quality)-განსაზღვრავს სახელმწიფო ორგანოების უნარს, შექმნან და აღასრულონ ძირითადი ნორმები და დებულებები კერძო სექტორის ურთიერთობისთვის;
5. სამართლებრივი ინსტიტუტების ხარისხი (rule of law)-ასახავს რესპონდენტების მიერ საზოგადოებაში არსებული კანონების დაცვას და მათ მიმართ ნდობას;
6. ანტიკორუფციული კონტროლი (control of corruption).

ამ ინდიკატორების შედგენის დროს გამოიყენება მონაცემთა 33 სხვადასხვა წყარო, მათ შორის კერძო ფირმები, სხვადასხვა სააგენტოები, არასამთავრობო ორგანიზაციები და კვლევითი ცენტრები. სხვადასხვა წყაროდან მიღებული მონაცემების აგრეგირების შედეგად მიიღება 6 ინდიკატორი³.

WGI ინდიკატორები იღებენ მნიშვნელობას [-2,5; 2,5] შუალედში, ამასთან, უფრო მაღალი მნიშვნელობა ასახავს სახელმწიფო მართვის, ანუ ინსტიტუტის განვითარების უფრო მაღალ დონეს.

³ The Worldwide Governance Indicators, Methodology and Analytical Issues. Daniel Kaufmann Aart Kraay Massimo Mastruzzi. The World Bank Development Research Group. September 2010. გვ. 5-8.

განხილული 6 ინდიკატორიდან პირველი და მეორე წმინდა პოლიტიკური ხასითისაა, დანარჩენი 4 კი ეკონომიკური.⁴ იმის გამო რომ მოცემული კვლევის მიზანს წარმოადგენს საქართველოს ინსტიტუციური ჩამორჩენის ეკონომიკური მიზეზების გამოვლენა, კვლევაში ჩართულ იქნა 4 ეკონომიკური ინდიკატორი-სახელმწიფო მართვის ორგანოების ეფექტიანობა, მარეგულირებელი ინსტიტუტების ხარისხი, სამართლებრივი ინსტიტუტების ხარისხი და ანტიკორუფციული კონტროლი.

კვლევის მიზნით აგებული იყო წრფივი რეგრესიული მოდელი, რომლის სპეციფიკაციის ეტაპზე შემდეგი ცვლადები იქნა არჩეული:

შედეგობრივი ცვლადი-იმის გამო, რომ WGI ინდიკატორები რამდენიმე კომპონენტისგან შედგება, ადებულ იქნა არჩეული 4 ინდექსის საშუალო არითმეტიკული მნიშვნელობა. ამ გზით შესაძლებელი გახდა სხვადასხვა ინსტიტუტის ერთი ცვლადის ფარგლებში განხილვა.

ფაქტორული ცვლადების სახით არჩეულ იქნა Heritage Foundation-ის 2015 წლის ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი⁵. ეს ინდექსი ახასიათებს ეკონომიკის 4 ძირითად სფეროს:

- ┌ კანონის ძალაუფლება (Rule of Law);
- ┌ სახელმწიფოს (როლის) სიდიდე (Government Size);
- ┌ რეგულირების ეფექტიანობა (Regulatory Efficiency);
- ┌ ბაზრის გახსნილობა (Market Openness)⁶.

აღნიშნული სფეროების შეფასების მიზნით მთლიანი ინდექსი შედგება 10 დამოუკიდებელი ინდიკატორისგან: საკუთრების უფლება, თავისუფლება კორუფციისგან, ფისკალური თავისუფლება, სახელმწიფო დანახარჯები, ბიზნესის თავისუფლება, შრომის თავისუფლება, მონეტარული თავისუფლება, ვაჭრობის თავისუფლება, ინვესტიციების თავისუფლება და ფინანსური თავისუფლება. ანალიზის ობიექტურობის და ეკონომიკური

⁴ Анализ институциональной динамики в странах с переходной экономикой. Л. М. Фрейнкман, В. В. Дашкеев, М. Р. Муфтахетдинова, გვ. 82.

⁵ წყარო: <http://www.heritage.org/index/download>

⁶ The Index of Economic Freedom, methodology. გვ 475.

დასაბუთების მაღალი დონის უზრუნველყოფისთვის დეტალურად განვიხილოთ თითოეული მაჩვენებლის ეკონომიკური შინაარსი⁷.

1. კანონის ძალაუფლება (საკუთრების უფლებები)

აღნიშნული კომპონენტი არის რაოდენობრივი შეფასება იმის, თუ რა დონით აძლევს არსებული საკანონმდებლო ჩარჩო ინდივიდებს კერძო საკუთრების თავისუფლად დაგროვების საშუალებას. მაჩვენებელი ზომავს იმას, თუ რამდენად იცავს კანონმდებლობა კერძო საკუთრების უფლებას, და რამდენად ხდება ამ კანონის დაცვა, აგრეთვე სახელმწიფოს მხრიდან კერძო ქონების ექსპროპრიაციის შესაძლებლობას. შესაბამისად, უფრო მაღალი შეფასება ნიშნავს ამ კანონის მხრიდან კერძო საკუთრების ძლიერ დაცვას.

2. სახელმწიფოს (როლის) სიდიდე (ფისკალური თავისუფლება) ფისკალური თავისუფლების კომპონენტი წარმოადგენს კომპლექსურ ელემენტს, რომელიც აფასებს საგადასახადო დატვირთვის დონეს. ის ასახავს როგორც გადასახადების ზღვრულ, ისე მთლიან დონეს, სახელმწიფოს ყველა დონის მიერ შემოღებული პირდაპირი და არაპირდაპირი გადასახადების ჩათვლით. მაჩვენებელი მიიღება 3 რაოდენობრივი ფაქტორის კომბინაციით:

- 1) მაქსიმალური ზღვრული გადასახადის სიდიდე კერძო შემოსავალზე;
- 2) მაქსიმალური ზღვრული გადასახადის სიდიდე კორპორაციულ შემოსავალზე;
- 3) მთლიანი საგადასახადო დატვირთვის დონე, როგორც მშპ-ის წილი.

ფისკალური თავისუფლების ინდექსი მიიღება ამ სამი შემადგენელი ინდექსის მარტივი საშუალო არითმეტიკულით.

სახელმწიფო დანახარჯები. ეს კომპონენტი აღნიშნავს სახელმწიფო დანახარჯების მხრიდან წარმოქმნილ ზეწოლას, და მოიცავს სახელმწიფოს მოხმარებას და სხვადასხვა დასახელების პროგრამაზე გაწეულ ტრასნფერტულ დანახარჯებს. ამ ინდიკატორის მნიშვნელობა მით უფრო მაღალია, რაც დაბალია სახელმწიფო დანახარჯების წილი მთლიან დანახარჯებში, ანუ რაც მაღალია ამ მხრივ თავისუფლების დონე. 0-თან ახლოს შეფასება

⁷ The Index of Economic Freedom, methodology. გვ 475-484.

აღნიშნავს სახელმწიფო დანახარჯების მეტისმეტად მაღალ დონეს, რომელიც მნიშვნელოვან ზეწოლას ახდენს ეკონომიკაზე.

3. რეგულირების ეფექტიანობა (ბიზნესის თავისუფლება). ეს არის ერთობლივი ინდიკატორი, რომელიც ასახავს სახელმწიფოს მხრიდან ბიზნესის რეგულირების ეფექტიანობას. რაოდენობრივი შეფასება მიიღება ბიზნესის დაწყების, წარმოებისა და დახურვის სიმარტივის შეფასებებიდან. 100-თან ახლო შეფასება ბიზნესის თავისუფლების მაღალ ხარისხს ასახავს.

მონეტარული თავისუფლება. მონეტარული თავისუფლება მოიცავს ფასების სტაბილურობას ფასებზე კონტროლის შეფასებასთან ერთად. როგორც ინფლაცია, ასევე ფასებზე კონტროლი ვნებს საბაზრო აქტივობას. ფასების სტაბილურობა მიკროეკონომიკური ჩარევის გარეშე არის თავისუფალი ბაზრისთვის იდეალური მდგომარეობა. აქედან გამომდინარე, ამ ინდიკატორის მნიშვნელობა მიიღება ორი კომპონენტის მეშვეობით: ინფლაციის მაჩვენებლის შეწონილი საშუალო ბოლო სამი წლისთვის და ფასებზე კონტროლის დონე.

ინფლაციის დაბალი მაჩვენებელი საერთო შეფასებას ზრდის, ხოლო ფასებზე კონტროლის არსებობა მას ამცირებს.

4. ბაზრების გახსნილობა (ვაჭრობის თავისუფლება) აღნიშნული მაჩვენებელი ასახავს ქვეყნის საგარეო ვაჭრობაში არსებულ სატარიფო და არასატარიფო ბარიერებს. შესაბამისად, ინდექსის უფრო მაღალი მნიშვნელობა შეესაბამება სიტუაციას, როდესაც ბარიერები დაბალ დონეზეა ან საერთოდ არ გამოიყენება.

ინვესტირების თავისუფლება. ამ ინდექსის შემთხვევაში 100-თან მიახლოებული მნიშვნელობა გულისხმობს სიტუაციას, როდესაც ქვეყანაში არ არის შეზღუდვები სასესხო კაპიტალის მოძრაობასთან დაკავშირებით, რაც შესაბამისად არ აფერხებს საინვესტიციო პროცესებს. **ფინანსური თავისუფლება.** ფინანსური თავისუფლების მაჩვენებელი ახასიათებს საბანკო სისტემის ეფექტიანობას და ფინანსური სექტორის სახელმწიფო კონტროლისგან დამოუკიდებლობას. ინდექსის მაღალი მნიშვნელობა შეესაბამება სიტუაციას, როდესაც ეკონომიკაში დაბალია სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული საფინანსო ინსტიტუტები, ხოლო საფინანსო სისტემაში მონეტარული ხელისუფლების ჩარევის დონე შედარებით დაბალია. იმის გამო, რომ შედეგობრივ ცვლადში უკვე

წარმოდგენილია კორუფციასთან დაკავშირებული ინდიკატორი, მიზეზობრივ ცვლადებში მისი გათვალისწინება არამიზანშეწონილია. აგრეთვე, შრომის თავისუფლების ინდექსზე არ არსებობს ძველი პერიოდის მონაცემები, რის გამოც მისი ჩართვა მოდელში შეუძლებელი გახდა. შეფასებული რეგრესიის შედეგების საფუძველზე შეიძლება ითქვას, რომ მიღებული ოთხი ფაქტორული ცვლადიდან სამს დადებითი კოეფიციენტი აქვს. ცვლადის კოეფიციენტის დადებითი ნიშანი გულისხმობს WGI ინდიკატორის მნიშვნელობებს შორის განსხვავების ზრდას, რაც იწვევს მთლიანად ქვეყნის საერთო შეფასების შემცირებას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. The Measurements and Determinants of Institutional Change: Evidence from Transition Economies. Martin Raiser, Maria L. Di Tommaso, Melvyn Weeks. EBRD, Working Paper No. 60, February 2001;
2. The Worldwide Governance Indicators, Methodology and Analytical Issues. Daniel Kaufmann Aart Kraay Massimo Mastruzzi. The World Bank Development Research Group. September 2010;
3. 2009;
4. Global economic crisis and its influence on Georgia, The XIII International scientific conference on financial Crisis – its course and socioeconomic consequences in Central and Eastern Europe, Naleczow, Poland, May 21-23, 2012.

Indicators of the Development of Competition in Accordance With the Indicators of WGI

Nazira Kakulia
Professor, Doctor of Economics
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
T: +995599 16 05 02
Malkhaz Chikobava
Professor, Doctor of Economics
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
T: +995599 44 8536

ANNOTATION

The article focuses on the study of indicators of institutional development, taking into account the level of the competitive environment. Within the framework of the study, the country's competitive environment was assessed using the indicators of international organizations. The model was chosen to have several linear regressions. At the stage of the model specification, the following variables were selected: The resulting variable was selected by WGI.